



**SAMETINGETS HANDLINGSPLAN FOR  
HOLDNINGSSKAPENDE ARBEID I BARNEHAGEN**

# ***SAMETINGETS HANDLINGSPLAN FOR HOLDNINGSSKAPENDE ARBEID I BARNEHAGEN***

## **Innledning**

Under Sametingets behandling av *Strategisk plan for samiske barnehager 2002-2005* 30.11.2001 ble det vedtatt at Sametinget vil prioritere arbeidet med "Plan for hvordan barnehager kan jobbe med holdningsskapende arbeid og tiltak mot mobbing/intoleranse". Planen har hovedfokus på voksenrollen, den kompetente voksne, men har også et barneperspektiv.

Bakgrunnen for planen var at mobbing så ut til å bli et økende problem i samfunnet. Også i det samiske samfunnet er mobbing og annen adferd som ikke er akseptabel, et økende problem. Mediene har også større fokus mot mobbing og stiller spørsmål både ved institusjonenes, enkeltpersoners og myndigheters opptreden og rolle angående barn og unge.

Det stilles i dag større krav til at barnehagene skal være brukervennlige, og at barn og foreldre skal ha større medvirkning i barnehagens hverdag. Det er større forventninger til barnehagene i dag enn det var tidligere. Foreldrene kan velge hel eller delt plass til barnet noe som kan gi barnehagen andre utfordringer enn tidligere.

Samiske barn bor i ulike samfunn. Noen barn bor i samiske samfunn, mens andre bor i norske samfunn og mange barn bor i samfunn hvor flere kulturer møtes. De samiske samfunn er på mange måter svært ulike, samtidig som det finnes kulturelle elementer som er felles og som kan benevnes som spesifikt samiske. I de samiske samfunn har befolkningen i større eller mindre grad beholdt samiske tradisjoner, skikker, normer og levesett. Samfunnet er bygd opp med dette som bakgrunn, og kan derfor ha elementer som ikke er aktuelle i norske samfunn, samtidig som det kan være mangel på typiske norske eller moderne elementer. Etter hvert har også de samiske samfunnene tatt til seg vestlige eller urbane elementer og levesett. For enkeltindivider kan det være en vanskelig balansegang å leve i to kulturer samtidig, mens for andre igjen er dette uproblematisk. Institusjoner hvor barn oppholder seg store deler av barndommen må ta all problematferd alvorlig, og aktivt medvirke til at alle barn får en trygg og god oppvekst og føle trygghet i sin hverdag, enten det er i barnehagen eller på andre

arenaer. Barns atferd endres. Det er større fokus mot mobbing nå enn tidligere. Det er blant annet utarbeidet et "Manifest mot mobbing".

## **MÅL: ALLE BARN SKAL HA ET TRYGT BARNEHAGEMILJØ - uten mobbing**

### **Hva er mobbing?**

Ordet "mobbing" kommer fra det engelske "mob" som i engelsk blir benyttet om litt større grupper, folkehoper eller masser hvor enkeltindividene har noe med hverandre å gjøre, for eksempel en felles målsetting eller en felles aktivitet.

Dan Olweus ved Universitetet i Bergen definerer mobbing eller plaging slik: "en person er mobbet eller plaget når han eller hun, gjentatte ganger og over en viss tid, blir utsatt for negative handlinger fra en eller flere andre personer" (Olweus 1994, s. 17).

### **Mobbing/intoleranse i barnehagen**

Mobbing i barnehagen kan foregå på ulike måter. Det kan være utestengelse, ignorering, manipulering og verbal mobbing. Hvor i barnehagen mobbingen foregår, hvem som mobber, hvem som blir mobbet, hvilken atferd som framtrer som mobbeatferd og hvilken sammenheng mobbingen har med kontekstuelle faktorer/faktorer i omgivelsene å gjøre.

Hvordan kan vi som voksne merke at et barn blir mobbet?

Barn trenger ikke å være "ondskapsfulle" for at vi kan si at de mobber andre, til det er de kanskje ikke tilstrekkelig reflekterte. I enkelte tilfeller kan de ha observert at det lønner seg å handle slik som de gjør overfor bestemte barn.

Dersom et barn for eksempel ofte har "vondt i magen" eller ikke vil i barnehagen kan det være tegn på at noe er galt. Barnehagen må ta slike signaler alvorlig, og søke å finne grunnen til dette for slik å kunne løse eventuelle samspillsproblemer blant barna i barnegruppen.

Undersøkelser i skolen viser at det er de yngste elevene som er mest utsatt for mobbing. I 2. til 6. klasse (gammel klasseinndeling) var 11,6% av elevene mobbet, på ungdomstrinnet (7.-9. klasse) var tallet mer enn halvert (5,4 %) (Olweus 1992).

Gjennom intervjuer med barnehagebarn i prosjektet "Den norske barnehagekvalitetet", som i 2002 og 2003 ble gjennomført i fem kommuner i Sør-Trøndelag fylke, kom det fram at

kjønnsforskjellene er ubetydelige. Forskere konkluderer med at direkte mobbing er et større problem blant gutter enn blant jenter. I Olweus undersøkelse viser det seg at guttene mest tyr til fysisk vold mens jentene driver med psykisk vold, som f. eks. å tiske og hviske, og mer utspekulerte og indirekte metoder som sladder og manipulering av vennsksapsrelasjoner.

Jentene prøver å skjule deres psykiske vold.

På denne måten er det ulikheter i forhold til kjønn: Det er av ulikt omfang og ulike former for mobbing som rammer gutter og jenter (Olweus 1992). Barnehageansatte bør være oppmerksomme på forskjeller på gutte- og jentemobbing.

Et element i definering av mobbing er systematikk. Mobbingen blir gjentatt og rettet mot et bestemt offer. Vi må skille mellom engangstilfeller og gjentatte episoder. Spørsmålet er da om barn i førskolealder kan være så beregnende?

I følge Dan Olweus (1994) er systematikk på atferdsnivå ingen langsiktig planlegging, det innebærer kun gjentakelser av et visst scenario.

I litteraturen blir ofte de typiske mobbeofrene beskrevet som barn med lav selvtillit og engstelige, skye og beskjedne barn, barn som lett gråter og ikke kan forsvare seg, verken fysisk eller verbalt. Også barn med negativt selvbilde og barn som er redd for de andre barna kan være mulige mobbeofre.

Toleranse og respekt for alle mennesker er viktige grunnverdier i vårt samfunn, og som også må prege barnehagen.

I de samiske barnehagene bør en jobbe med å utvikle respekt for mangfoldet i samisk kultur. I følge rammeplan for barnehagen er dette en sentral oppgave for barnehagen.

Barnehagen skal bidra til at de samiske barna gjør seg kjent med mangfoldet i samisk kultur ved å:

- gjøre barna kjent med samer i andre områder, og deres levesett og tradisjoner
  - gjøre barna kjent med at det finnes andre samiske dialekter
  - gjøre barna kjent med de forskjellige samiske koftetradisjonene som varierer fra område til område
  - legge vekt på og understreke respekt og toleranse for andre samer
  - gi barna bred kjennskap til samisk historie og til samisk samfunnsliv i dag
- (Rammeplan for barnehagen, s. 101)

Å kunne ta andres perspektiv og sette seg inn i andres situasjon handler om innlevelse og empati.

I følge Rammeplan for barnehagen er det en sentral målsetting for barnehagen at barna utvikler toleranse og respekt for mennesker også fra andre kulturer. Alle mennesker bør godta andre mennesker og folkegrupper. Uvitenhet om andre folk kan føre til fremmedfrykt og intoleranse. Derfor bør barn allerede i barnehagen bli kjent med andre kulturer, slik at de utvikler gode holdninger overfor alle mennesker. Barnehagen bør også formidle at folk er forskjellige, men at alle er likeverdige. Dette gjelder for eksempel folk fra andre folkegrupper og kulturer, mennesker i ulike aldre, kvinner og menn, mennesker med funksjonshemninger, eller et annerledes utseende.

Rammeplanen sier også at barnehager skal bygge sin verdiformidling på fellesverdier i samfunnet, som de aller fleste kan samles om. Her nevnes bl.a. menneskeverd, toleranse og respekt, nestekjærlighet og solidaritet, rettferdighet, sannhet og ærlighet, fred og forståelse. Dette er momenter barnehagene i enda større grad må formidle til barna. Humor, latter og glede skaper en felles møteplass for barn og voksne som preges av likeverd og anerkjennelse. Å le sammen styrker samholdet mellom barna.

## **Konsekvenser av mobbing**

Et barn som blir mobbet, kan utvikle et negativt selvbilde. Dette igjen vil få konsekvenser for barnet senere i livet. Mobbing kan gi langsiktige effekter. Forskning har vist at barn som er blitt mobbet kan få konsentrasjonsproblemer, og dårlig sosial og psykologisk tilpasning senere i livet. Mobbing kan også føre til senere depresjoner og psykiatriske problemer. Selv om alle ikke får like alvorlige mén, vil ofte en person som er blitt mobbet bære de negative følelsene med seg hele livet.

## Arbeid med holdningsskapende arbeid

Av og til kan grensen mellom lek og alvor være vanskelig å se – både for barn og voksne. Som ansatt i barnehagen opplever man hele tiden hverdagssituasjoner som handler om holdninger og verdier. Hvordan takler vi dette?

Alle ansatte bør tenke over egne holdninger i forhold til barn og foreldre. Arbeidet med holdningsskapende arbeid må starte hos de ansatte. Hver enkelt ansatt i barnehagen må være bevisst sine egne holdninger til andre mennesker, og spesielt barn. De må være bevisst på hvordan de oppfører seg, eller hvordan de formidler egne holdninger i barns nærvær. De ansatte må ha felles forståelse for hvilke holdninger som er akseptert, med felles handlinger mot uønsket atferd blant barna. Den voksne må være trygg, tydelig og aktiv i jobben sin. En trygg ansatt tør ta tak i vanskelige situasjoner, og være sikker på at en får støtte fra sine kolleger.

Ledelsen i barnehagen vil ha det overordnede ansvaret for å skape entusiasme, utvikle personalets kompetanse og legge til rette for samarbeid med foreldrene for å få en felles oppfatning av de verdier og normer man ønsker å overføre til barna.

Slekt, tilflytting, næringstilhørighet, språk (norsk/samisk, dialekter) og religion er viktige forhold som man må ta hensyn til, like viktig er det at det ikke gjøres forskjell på barn på bakgrunn av, eller på grunn av nevnte forhold. Det viser seg at i barnehage- og småskolealder er det læreren/den voksne som sterkest bidrar til å påvirke barnas/elevens status.

Det er grunn til å peke på den virkningen det har på barnet dersom den voksne stadig vekker kritiserer eller latterliggjør barnet i andres påhør eller på andre måter stempler barnet som håpløst (Sjølund 1972). Den voksnes rolle er annerledes i dag enn for flere generasjoner siden, likevel bør den voksne bør tenke igjennom om man ubevisst påfører barn opplevelser som kan komme under kategorien mobbing, jfr. *nárrideapmi*. *Nárrideapmi* er en av flere samiske oppdragelsesmetoder. Skal det brukes i barnehage må de som bruker dette være bevisste på det, og de må kunne beherske dette fullt ut. Samtidig må den voksne beherske ulike strategier for oppdragelse, og kunne veksle mellom disse. Mange oppdragelses- eller læringsmetoder kan ha både negative og positive effekter. Derfor er det viktig at ansatte i barnehagen er bevisst dette og har forståelse for når ulike metoder kan brukes i barnehagen.

Under lek i barnehagen, får alle barna være med på leken?

Barn har behov for å knytte vennskap og nære relasjoner. Når Petter og Aslak leker sammen og Mikkel står på utsiden og ser på. Skal barnehagepersonalet hjelpe Mikkel inn i leken eller ikke? Den voksne må se og høre og eventuelt gripe inn, og ikke anta hva som skjer.

Hvert enkelt tilfelle av uønsket atferd må behandles spesifikt. Det foregår en kamp om sosial tilhørighet i barnehagen. Dette kan gi utslag i systematisk plaging/erting dersom de voksne ikke har kompetanse og kapasitet til å sette grenser og veilede i samspill. Barn bør få mulighet til selv å kjenne hvordan det føles å bli utestengt fra lek. Da vil de bedre kunne oppleve konsekvensene av egne handlinger.

Gjennom samspillet mellom barn, og mellom barn og voksne i barnehagen har man stor mulighet til å utvikle barnas selvtillit og styrke. Barn trenger samspill med andre barn for å utvikle sin sosiale kompetanse.

Barnehagepersonale med yrkesglede og faglig kompetanse er en berikelse for barns utvikling. Hvordan møter barnehagen det enkelte barn? Hvordan legger vi til rette for den gode dialogen, respekt og tillit i møte med de ulike foreldre? Hvor god kjennskap har vi til vår egen kultur og tradisjon?

Barna trenger en aktiv voksen, som er bevisst sin egen rolle. Den voksne må ha respekt for barnas lek, og være med på leken på barnas premisser. Den ansatte må kjenne her-og-nå løsninger for konflikter, og også ha langsiktige strategier for konfliktløsning.

I barnehagen bør en jobbe med holdningsarbeid, likestilling og solidaritet. Uten at en arbeider med disse områdene har andre områder liten verdi. Holdningsskapende arbeid er noe som bør være en naturlig del av barnets hverdag og oppvekst, og ikke som tilfeldige prosjekter nå og da. Rammeplan for barnehagen pålegger alle barnehager å formidle verdier og etiske normer i barnehagen. Som etiske normer i kristendommen er det i rammeplanen nevnt: ”ærlighet, redelighet, rettferdighet, nestekjærlighet, likeverd, toleranse og lignende”.

Å unne andre noe er en forutsetning for solidaritet. Solidaritet og likeverd i barnehagen handler mye om en anerkjennende holdning fra de voksnes side, og målet må være å finne det igjen i barnegruppa.

## **Hvordan jobbe for å forebygge mobbing i barnehagen**

Å forebygge mobbing gjør en ved å forholde seg konsekvent til dette på en måte som viser barna at dette ikke er akseptabelt. Dette er noe en må jobbe med hele kontinuerlig. Personalet bør snakke med barna om mobbing og uønsket atferd ved starten av hvert barnehageår, og følge opp disse samtalene med jevne mellomrom. Sett i gang diskusjoner om mobbing i barnegruppa, spesielt hvis det er risiko for mobbing, og ha jevnlig stunder hvor uønsket atferd som mobbing er tema. Barn trenger trening i sosiale ferdigheter.

Samtale med de involverte er kanskje det viktigste tiltaket. En bør snakke både med offeret og mobberen/mobberne, hver for seg og samlet. Det er viktig å bygge opp barnets selvtillit, barnets tro på seg selv og dets positive egenskaper og ferdigheter. En bør også styrke selvheldelsen blant barna. Positiv selvheldelse kjennetegnes blant annet ved at barnet tar initiativ til kontakt med andre barn, ved at det retter andres oppmerksomhet mot seg selv, og ved at det gir uttrykk for egne ønsker og behov. Barnet bør læres hensiktsmessig atferd i mobbesituasjoner.

Barnehagen bør ha systematiske barnesamtaler for å få direkte informasjon fra barna om hvordan de opplever hverdagen i barnehagen.

Man bør være ekstra oppmerksom rundt de stedene, inne og ute, hvor voksne normalt ikke er så intensivt til stede som ellers.

Undersøkelser viser at barn prøver å skjule uønsket atferd for de voksne. Personalet bør være tilstede så ofte som mulig, enten som observatør eller deltaker i leken/aktiviteten.

## **Bruk av drama i barnehagen for å motvirke mobbing**

Gjennom ulike former for dramatiske framstillinger hvor barna er med, vil de kunne kjenne seg selv igjen i mobbesituasjonene, og få satt i gang egen tankevirksomhet rundt mobbing. En kan bearbeide disse tankene og følelsene gjennom dramatisk lek, tegning og lignende. Ved bruk av drama og teater vil barna kunne identifisere seg med positive rollefigurer og de figurene hvor sympatien ligger.



## **Bruk av video som observasjon**

Hvis barnehagen ønsker å bruke video i observasjon av ansattes samspill med barn bør en fokusere på det positive. Her kan barnehagen selv bestemme om videoopptakene skal vises slik at det er to og to ansatte som ser på og diskuterer opptak av seg selv. Video bør kun brukes for å bevisstgjøre den voksne.

Bruk av videoopptak av personalet i samspill med barn, kan senere benyttes til analyse og refleksjon av hvordan hver enkelt kommuniserer med barna, og se på hvordan den voksne støtter barnet i å hevde seg selv på en positiv måte. Drama og video er gode arbeidsmåter som gjerne kan benyttes i barnehagen også i andre sammenhenger.

## **Samarbeid barnehage – hjem**

I barnehagen treffes foreldre og ansatte hver dag ved bringing og henting. For barnet vil en god dialog mellom foreldrene og barnehagen oppleves som trygt for barnet.

Foreldrene bør være delaktige i det forebyggende arbeidet mot mobbing. Hvis barnet opplever at foreldrene og barnehagen har ulikt syn på barnets oppførsel vil barnet raskt oppfatte dette og ofte bruke det til egen fordel.

Til foreldresamtaler kan en lage en veileder som legger vekt på selvhevdelse. Samtaler om barnets sosiale kompetanse bør være tema i foreldresamtaler.

Grensesetting, mobbing osv. kan være temaer på foreldremøter, slik at foreldre og barnehageansatte får diskutert slike temaer, og enes om hvilken atferd som tolereres og hvilken atferd som ikke tolereres. Da vil barna oppleve at samme regler gjelder i barnehagen som i heimen.

Barnehagen bør hurtig ta kontakt med involverte foreldre dersom barna deres har uønsket atferd. Det er viktig at foreldre får vite om deres barn er involvert i mobbing. Det kan være vanskelig å ta opp dette med foreldre og det må gjøres på en måte som fører til positiv utvikling, og ikke oppfattes som stempeling av det enkelte barn og foreldre.

Barnehagens ansatte vil ha kunnskaper om mobbing som foreldrene kan ha nytte av, slik at en kan jobbe for å redusere og forebygge mobbing.

Det kan være interessant og nyttig å diskutere slike situasjoner og spørsmål med andre voksenmodeller i barnas liv.

## **Overgang barnehage – skole**

Barnehagen og den aktuelle skolen bør se på hvordan overgangen foregår i dag, og gjøre eventuelle endringer. Det bør være et formelt samarbeid mellom barnehage og skole, hvor forventinger til hverandre er avklart. Barnehagen og skolen bør arrangere sosiale sammenkomster slik at barna som skal begynne på skolen blir kjent med skolen og skolens områder.

Det barna lærer i barnehagen tar de med seg til skolen. Hvordan kan en jobbe videre med dette i skolen? Målet må være livslang læring og et helhetlig læringsforløp. Hvis dette skal få gjennomslag bør det være et godt samarbeid mellom barnehagen og skolen.

## **Ansvar**

### **De voksnes ansvar**

Barn lærer å ta hensyn til hverandre, være kreative, solidariske og løse konflikter fordi de voksne i barnehagen gjør en god jobb. De voksne er hele tiden ”signifikante andre” for barna, og dermed rollemodeller for alle barn i barnehagen i alle situasjoner. Dette er noe ansatte må ta på alvor. De voksne må å komme fram til løsninger på vil påvirke barnas valg av strategier for f.eks konfliktløsning.

Ansatte og foreldre har et felles ansvar for å formidle grunnleggende verdier slik at barna får en god barndom og vokser opp til ansvarsbevisste borgere.

## **Avslutning**

For å forebygge uønsket atferd må en ha kunnskap om, og evne og vilje til, å jobbe med slike problemstillinger. Barnehagene bør være godt rustet til dette arbeidet.

Det finnes en del generell vitenskapelig litteratur om emnet mobbing og det er også utarbeidet materiell for arbeid med sosial kompetanse i barnehagene. Ett av disse, ”*Steg for steg*” vil bli oversatt til nordsamisk.

Det er også ønskelig og nødvendig med mer barnehagerelatert forskning om dette temaet.

## Bakgrunns litteratur

Det finnes ikke så veldig mye konkret litteratur om mobbing i barnehagen. Det meste som er skrevet om mobbing er relatert til mobbing i skolen. Det er heller ikke gjort noen undersøkelser om mobbing i barnehagen i samiske områder.

- FNs konvensjon om barns rettigheter
- Rammeplan for barnehagen. Barne- og familiedepartementet 1995 Q-0903
- Anitrasistisk arbeid i barnehagen. Barne- og familiedepartementet 1994 Q-0858
- Reidar J. Pettersen: Mobbing i barnehagen. SEBU forlag 1997
- Dan Olweus/Cecilia Solberg: Mobbing blant barn og unge.  
Informasjon og veiledning til foreldre. Pedagogisk Forum 1997
- Dan Olweus: Mobbing i skolen. Hva vet vi og hva kan vi gjøre?  
Universitetsforlaget 1994
- Manifest mot mobbing. Tiltaksplan 2004-03-25
- Mobbing i barnehagen. Et hefte for deg som arbeider i barnehagen.  
Barne- og familiedepartementet 2004
- Mobbing blant barn og unge – Informasjon og veiledning til foreldre.  
Barne- og familiedepartementet 2003
- Margrethe Midtsand/Brit Monstad/Frode Søbstad: Tiltak mot mobbing starter i barnehagen. Dronning Mauds Minne 2004
- Patty Wipfler:
  - Gulahallat mánáin. Movt gulahallat suhttan mánáin?
  - Movt sáhttit mii doarjut nuoraid?
  - Movt mii sáhttit addit mánáide dovdduidlaš ovdamuni
  - Doalvvuhanstoahkan
  - Rájiid bidjat mánáideStatens helseundersøkelser, Avdeling for helseopplysning

[www.barneombudet.no](http://www.barneombudet.no)

[www.skolenettet.no](http://www.skolenettet.no)

[www.utdanningsforbundet.no](http://www.utdanningsforbundet.no)

## ***Barnelitteratur***

### **Barnebøker med samisk tekst**

- Astrid Lindgren: - Go unna Iiddáš áiggui bahás dahkat
- Bodil Cappelen: - Jálos Márjá (davvisámegiellii/nordsamisk)  
- Veaksehke Maarja (lullisámegillii/sørsamisk)  
- Jálos Márgga (julevsámegillii/lulesamisk)
- Eva Eriksson: - Girjjáš Bellá ja Gusttu birra
- Gunilla Bergstrøm: - Dál ledjet gávvil, Alfons Åberg!  
- Mii gummehallá, Alfons Åberg
- Gunilla Wolde: - Emma mánáidgárddis  
- Nággaris Emma  
- Emma vuosttaš beaivi mánáidgárddis  
- Emma ja unna vieljaš  
- Thomas ja Ristiinna
- Harald O. Lindbach: - BeagaBeaga ja Biera (davvisámegillii/nordsamisk)  
- BiegaBiega ja Piera (julevsámegillii/lulesamisk)
- Inga Laila Hætta/Aino Hivand: - Máddu mávssaha (davvisámegillii/nordsamisk)  
- Maadtege haadtohte (lullisámegilli/sørsamisk)  
- Máddo mávset (julevsámegilli/lulesamisk)
- Jens Martin Mienna: - Fastteshurvi (davvisámegillii/nordsamisk)  
- Væssj-Bualehke (lullisámegillii/sørsamisk)  
- Vasteshoarvve (julevsámegillii/lulesamisk)

Njeallje álbmotmáidnasa/Njiejje áálmeg-heamturh/Niejjja álmмуksubttasa

- Golbma boŋkibohká (davvisámegillii/nordsamisk)
- Dah golme buehkieh (lullisámegillii/sørsamisk)
- Gálmma hábrrá (julevsámegillii/lulesamisk)

**Hefter med norsk tekst:**

Molly Wigand: Det er lov å være redd  
En liten hjelpebok om frykt  
Libretto forlag 2003

Det er lov å være lei seg  
En liten hjelpebok for barn som sørger  
Libretto forlag 2001

Rett og galt – og det var alt  
En liten hjelpebok for barn om å velge riktig  
Libretto forlag 2003

Det er lov å bli sint  
En liten hjelpebok for barn om sinne  
Libretto forlag 2001